

berge

Mapy, które porządkują przestrzeń

Historyczne mapy pokazują Berge i Skurum jako różne warstwy osadnicze. Obraz można powiększyć w źródle.

Arkusz Sorau z 1893 r.

Mapa regionu przed rozbudową Forst-Berge i osiedla Skurum.

Wikimedia Commons / David Rumsey, domena publiczna.

Plan Forst (Lausitz)

Plan miasta i jego prawobrzeżnej części przed 1945 r.

Kopia przekazana Fundacji; podpis źródłowy: Stadtarchiv Forst (Lausitz).

Najważniejsze ustalenie: Berge to nie Skurum

Dzisiejsze Zasieki nakładają się na kilka historycznych warstw. Berge było realną wsią i gminą na prawym brzegu Nysy, udokumentowaną m.in. listami mieszkańców z 1841, 1843 i 1846 r. oraz aktami dóbr Forst-Pförten. W 1897 r. Berge zostało włączone do Forst, a jego nazwa zaczęła funkcjonować również jako nazwa wschodniej, miejskiej części Forst - Forst-Berge.

Skuren / Skurum / Skurim ma inny rodowód. Katalogi Archiwum Państwowego w Zielonej Górze wymieniają w latach 1813-1816 „Skuren: Schäferei”, a jednostka z 1827 r. ponownie zapisuje „Schaeferey Skuren”. Stadtarchiv Forst określa Skurum jako owczarnię, czasem nazywaną Vorwerk Skurum, i wprost zaznacza, że nie wiadomo, czy istniała tam wcześniej wieś w ścisłym sensie. To ważna korekta wobec uproszczonych opisów, które robią ze Skurum „drugą wieś Berge”.

Berge w XIX wieku: nie etykieta na mapie, lecz wspólnota

Najmocniejsze dowody pochodzą z akt dóbr Forst und Pforthen, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Zespół zawiera trzy osobne spisy „wszystkich cywilnych mieszkańców” Berge z lat 1841, 1843 i 1846. Inne jednostki dotyczą użytkowania lasu i dzierżaw w Berge (1831-1870), znoszenia ciężarów realnych przez 13 właścicieli domów w Berge (1853-1856) oraz kosztów i likwidacji Amtsbezirk Berge, Kreis Sorau (1876-1897).

Taki zestaw źródeł pozwala mówić o Berge jako o historycznej miejscowości i wspólnocie mieszkańców, a nie jedynie o późniejszej nazwie dzielnicy. Zarazem obecna kwerenda nie odnalazła dokumentu pierwotnego, który potwierdzałby często powtarzany rok 1627 jako „pierwszą wzmiankę”. Dlatego data ta nie została użyta w osi czasu ani jako początek historii strony.

1897: Berge staje się częścią Forst

Oficjalna publikacja miasta Forst podaje datę 1 kwietnia 1897 r. jako dzień włączenia Berge do miasta. Źródło opisuje przy tym przejście miejscowej ochotniczej straży pożarnej jako II plutonu straży Forst. Kilka miesięcy później, podczas wielkiej powodzi Nysy z nocy 31 lipca na 1 sierpnia 1897 r., oba plutony wspólnie broniły wałów i ratowały mieszkańców.

Włączenie administracyjne zbiegło się z gwałtownym rozwojem przemysłowego Forst. Współczesne źródła miasta przypominają, że Forst było jednym z najważniejszych niemieckich ośrodków włókienniczych i szybko zmieniało się w gęstą metropolię przemysłową. Berge stało się naturalnym kierunkiem rozbudowy na wschodnim brzegu. Nie przypisujemy jednak konkretnych fabryk do Berge bez bezpośredniego źródła parcelacyjnego lub adresowego.

Forst-Berge: zaplanowany wschodni brzeg

W latach 20. XX wieku wschodni brzeg nie był już dawną wsią w prostym sensie, lecz częścią programu urbanistycznego miasta. Oficjalna biografia miejskiego radcy budowlanego Rudolfa Kühna podaje, że nową Lange Brücke budowano w latach 1921-1923. Jeszcze mocniejszy jest katalog Kreisarchiv Spree-Neiße: jednostka FoSG 383 zawiera rysunki i plany z 1926 r. dla wschodniego przyczółka Lange Brücke w Forst-Berge, w tym plan obszaru między Uferstraße, Pförtener Straße i Windmühlenstraße, widoki od zachodu oraz perspektywę z lotu ptaka.

Autorami zapisanymi w katalogu są Rudolf Kühn, Felix Müller i Walter Schwalbe. Dzisiejsze miasto nadal opisuje polskie Zasięki jako „ehemals Forst-Berge” w trasie po architekturze Kühna. To spójny, oficjalny ślad potwierdzający, że Forst-Berge było w okresie międzywojennym integralnym elementem miejskiej rozbudowy Forst.

Skuren / Skurum: owczarnia udokumentowana przed miejskim osiedlem

Najwcześniejszy bezpośredni ślad odnaleziony w tej kwerendzie jest wcześniejszy niż w poprzedniej wersji podstrony. Jednostka 89/183/0/2.1/1126 z lat 1813-1816 wymienia „Skuren: Schäferei” wśród dóbr i folwarków brühlowskich. Kolejna jednostka, 89/183/0/3.1/6105 z 1827 r., wymienia zabudowania „Neue Vorwerk, Schaeferey Skuren” obok innych elementów gospodarki dóbr Forst.

To dobrze współgra z opisem Stadtarchiv Forst z 2015 r. Archiwum pisze o gospodarstwie owczarni Skurum, czasem określanym jako „Vorwerk Skurum”, i wskazuje, że do I wojny światowej Skurum należało do Neues Vorwerk urzędu Forst jako jego zewnętrzny punkt gospodarczy. Jednocześnie zastrzega, że istnienie dawnej wsi w tym miejscu pozostaje niepewne. Na tej podstawie w wersji r20 nie nazywamy Skurum bez zastrzeżeń „wsią”.

1929-1934: Skurum wchodzi do miasta i powstaje Siedlung

Według Stadtarchiv Forst w 1929 r. Skurum wraz z pozostałymi gruntami domeny Forst zostało włączone do miasta. Gospodarstwo przejął magistrat, a od 1934 r. prowadził je jako miejską owczarnię. W tym samym roku odnowiono drewniany most Skurumer Brücke oraz rozpoczęto zabudowę okolicy - tak powstała Siedlung Skurum. Archiwum miasta podkreśla, że część domów tego osiedla istnieje nadal w dzisiejszych Zasiękach.

Co znaczy nazwa „Scurum”?

Stadtarchiv Forst podaje warianty Skurum, Skuren, Skurim i interpretuje nazwę jako zawierającą łużyckie słowo odnoszące się do „Aufrauchen” / „zu Rauch werden” - w przybliżeniu do unoszenia się lub przechodzenia w dym. To wartościowa interpretacja lokalnego archiwum, ale nie została w obecnej kwerendzie potwierdzona niezależnym opracowaniem językoznawczym.

Równie ostrożnie trzeba traktować formę Skaren. W niemieckim wykazie przejść granicznych z 1993 r. oraz w niemieckiej wersji porozumienia opublikowanego w Polsce w 2004 r. występuje „Forst - Skaren (Zasięki)”. Dokumenty dowodzą urzędowego użycia tej formy w kontekście granicznym, ale same nie dowodzą etymologicznej tożsamości Skaren ze Skurum/Skuren.

1945-1953: Zasięki i Skórzno

W 1945 r. Nysa Łużycka stała się granicą państwową, a prawobrzeżna część dawnego Forst znalazła się w Polsce. Zarządzenie z 7 maja 1946 r. ustaliło nazwę Zasięki dla dawnego Forst po polskiej stronie. W 1953 r. kolejne zarządzenie ustaliło nazwę Skórzno dla dawnego „Scurum (Skuren)” i określiło je jako część miejscowości Zasięki.

To pozwala uporządkować nazwy bez skrótów myślowych:

Berge jako brama do Scheuno i DSC Forst

Temat Berge łączy się bezpośrednio z historią DSC Forst-Scheuno. Ekspertyza G.E.O.S. z 1995 r. opisuje główną drogę dojazdową do zakładów jako prowadzącą przez Scheuno od strony Forst-Berge i łączącą

się przez Lange Brücke z zachodnim brzegiem miasta. Dalej szlak prowadził w kierunku Groß Bademeusel. W praktyce Forst-Berge było więc miejską bramą między Forst a Scheuno i rozległym kompleksem przemysłowym.

To nie oznacza, że Berge było częścią fabryki. Pokazuje natomiast dawną ciągłość komunikacyjną, którą dzisiejsza granica i powojenne przekształcenia krajobrazu łatwo zacierają.

Co poprawiono względem wcześniejszej wersji

Stan źródeł i dalsza kwerenda

Najważniejsze nierozstrzygnięte kwestie to dokument pierwotny dla daty 1627, pełna historia parceli dawnego Dorf Berge, językoznawcza analiza Skurum/Skuren/Skurim oraz źródłowe wyjaśnienie, dlaczego niemieckie dokumenty graniczne używały formy „Skaren”. Warto też pozyskać skany jednostek AP Zielona Góra i planów FoSG 383, ponieważ obecnie część wniosków opiera się na metadanych katalogowych, a nie na odczycie całej zawartości teczek.